

- Dossier 3&8.1: Staatsvorming en ‘public sphere’ in Europa en China

(hoofdstuk 3 en 8, MtH)

De opmerkelijke politieke verschillen in de geschiedenis van Europa en China hebben veel historici en sociologen geïnspireerd tot vergelijkende studies (denk maar aan de *Great Divergence* van Pomeranz). Omstreeks de jaren negentig van de vorige eeuw is een nieuwe manier van vergelijken in opkomst gekomen: niet meer eurocentrisch, Europa is niet meer de ‘maat’ van alles. Sommigen gaan zover door een sinocentrisch perspectief toe te passen, zoals Andre Gunder Frank in *Re-Orient*, die stelt dat niet Europa, maar China eigenlijk de gehele geschiedenis lang het belangrijkste machtcentrum van de wereld is geweest. De dominantie van Europa in de negentiende eeuw, begin twintigste eeuw is volgens hem slechts een tijdelijke afwijking van dat patroon. Andere wetenschappers zijn meer genuanceerd. Roy Bin Wong gebruikt een dubbel vergelijkend perspectief: hij hanteert ‘eurocentrisme’ om China te bestuderen en ‘sinocentrisme’ om Europa te bestuderen. Zijn werk levert nieuwe inzichten op, niet alleen voor wat er allemaal in China niet was en in Europa wel, maar ook wat er in China wel was en in Europa niet, bijvoorbeeld op het gebied van voedselvoorziening (zie name hoofdstukken 2, 3, 4 en 8 in dit handboek).

In navolging van Bin Wongs dubbelperspectief heeft ook Victoria Hui Europa met China vergeleken, maar op een bijzondere manier: China-in-de-Oudheid wordt tegenover Europa-in-de-vroegmoderne-tijd geplaatst. Dat blijkt een bijzonder vruchtbare vergelijking: de fase die Europa in de vijftiende tot en met de achttiende eeuw doormaakte is vergelijkbaar met de fase in China van ongeveer de zevende eeuw v.Chr. tot 221 v.Chr. Dat was de tijd dat er vele oorlogen in China woedden, waarbij net als in het latere Europa een notie van burgerschap ontstond en waarbij de heersers ook op andere manieren hun onderdanen tegemoetkwamen, onder meer in de creatie van een onafhankelijke juridische macht. De vorsten hadden namelijk, net als in Europa, hun steun nodig in de strijd tegen de naburige vorsten. Maar anders dan in Europa was er slechts één macht, de Qin, die uiteindelijk de andere vorstendommen zou gaan overheersen. Daarna kwam vergaande regulering vanuit het centrum van de macht, en langzaam maar zeker erodeerde de institutionele basis voor mogelijke politieke oppositie. In Europa kwam er geen centralistisch rijk, doordat staatsvorming er anders verliep dan in China. In Europa bloeide de handel namelijk vóórdat staatsvormingsprocessen een aanvang namen; die handel maakte de groei van onafhankelijke steden mogelijk. In China ontstonden de meeste steden pas nadat zich enkele grotere monarchieën hadden gevormd. Daarnaast was ook de kerkelijke macht in Europa een machtsfactor, in China niet. Het Europese machtsspel ging dus niet alleen om adel contra staat,

zoals in China, maar de machtsbalans nam verschillende vormen aan, waarbij adel, kerk, steden en staat verschillende coalities met elkaar en tegen elkaar aangingen.

In het China van de oudheid bestond er dus ook een vorm van ‘public sphere’, waarin men openlijk kritiek kon formuleren op de regering. In de periode van de Song dynastie (960-1279) bestond er ook een grote mate van vrijheid van meningsuiting. Maar buiten deze periodes kenmerkte China zich juist door een top-down gecontroleerde drukpers; er verschenen ook veel minder titels vergeleken met Europa.

Of de ‘public sphere’ ook in het vroegmoderne China bestond is in het tijdschrift *Modern China* nog een apart debat geweest. Frederic Wakeman zette de verschillende standpunten op een rijtje; zelf is hij uiterst sceptisch. Op zijn stuk reageerden een aantal China-kenners. De bijdrage van Mary Rankin beantwoordt de vraag ‘wel of geen publieke sfeer’ met een zeer stellig ‘wel’. Maar wat opvalt is dat *als* men een openbare discussiecultuur ziet ontstaan, dat dit pas in de tweede helft van de negentiende eeuw gebeurde. Voor William Rowe is dit nog steeds ‘vroegmodern’ omdat volgens hem in China het moderne tijdperk pas in het begin van de twintigste eeuw begint. Het meest recente stuk van hem bevat ook nog wat recentere literatuur die in het eerdere debat nog niet aan de orde kon komen.

Om het hele debat over ‘public sphere’ in een goed daglicht te plaatsen geeft Simon Gunn een handzaam overzicht van de theorie van Habermas. Ook de kritiek van Downie op Habermas is interessant: in het achttiende-eeuwse Engeland was de openbare discussiecultuur minder openlijk dan wel vaak wordt gedacht. Desalniettemin gebruikt het handboek toch de theorie van Habermas, omdat – hoe onvolmaakt ook – er zowel in de Nederlandse Republiek als in Engeland verschillende media waren die openbare discussies aanzwengelden (kranten, pamfletten), waarin kritiek op de regering mogelijk was. Deze kritiek kon niet zomaar door de regering de kop in worden gedrukt. Dat was in China heel anders, waarbij het is goed te beseffen dat vooral de centralisatie van de Chinese keizers na 221 v.Chr. de politieke verhoudingen zeer sterk hebben beïnvloed.

Literatuur

- Bin Wong, Roy, *China transformed: Historical change and the limits of European experience* (Ithaca 1997)
- Downie, J.A., ‘The myth of the bourgeois public sphere’, in: Cynthia Wall (red.), *A concise companion to the Restoration and eighteenth century* (Londen 2005) 58-79
- Frank, Andre Gunder, *Reorient: Global economy in the Asian age* (Berkeley 1998)
- Gunn, Simon, *The public culture of the Victorian middle class* (Manchester 2000)
- Hui, Victoria Tin-Bor, *War and state formation in Ancient China and Early Modern Europe* (Cambridge 2005)
- Rankin, Mary Backus, ‘Some observations on a Chinese public sphere’, *Modern China* 19 (1993) 158-182
- Rowe, William T., ‘The problem of civil society in late imperial China’, *Modern China* 19 (1993) 139-157
- Rowe, William T., ‘Urban agency in early modern and modern China’, *Urban History* 44 (2017) 123-129
- Wakeman, Frederic, ‘The civil society and public sphere debate. Western reflections on Chinese political culture’, *Modern China* 19 (1993) 108-138